

Avuton vanhus kaupan

BRIITTA KOSKIAHO

Mitä monimutkaisemmaksi yhteiskunta käy, sitä vaikeampi on tehdä halpoja sosiaalipoliittisia uudistuksia. Halvoilla ratkaisuilla on taipumus synnyttää uusia sosiaalisia ongelmia. Tällainen Suomessa ajankohtainen uudistus on vanhusten perhehoito.

Hyvinvointivaltion rakentamisvaiheessa sosiaalipoliittinen uudistus ymmärrettiin askeleeksi sosiaalisen edistyksen tiellä. Yksi esimerkki on vanhusten huollon kehittyminen ikääntyneiden palveluiksi. Suomessa kehityksen juuret ovat 1800-luvun oloissa, jolloin vaivaisten ja köyhien vanhusten oli kuljettava talosta taloon ja kylästä toiseen kerjuulla ja makuusijan saamisen toivossa. Seuraava askel oli kyläkierto eli vaivaisten kierrätys etukäteissuunnitelman mukaan talosta taloon. Yksi kylä huolehti omista vaivaisistaan. Sitten keksittiin vanhusten huutokauppaaminen. Talollinen, joka suostui ottamaan hoivaansa vanhuksen alhaisimmalla hinnalla, sai hänet. Täysihoidosta ei ollut kysymys, vaan kukin auttoi talon töissä voimiansa ja kykyjensä mukaan. Vasta tämän jälkeen 1900-luvun puolella siirryttiin varsinaiseen sosiaalipoliittiseen toimintaan ensin kunnalliskoteineen, sitten vanhainkoteineen sekä myöhemmin palvelutaloihin ja kotihoitoineen.

Perhehoito menojen alentajana ja uutena bisneksenä

Pyörä on pyörähtänyt ympäri. Taas markkinoidaan vanhusten sijoittamista vieraaseen perheeseen kansantaloudellisesti edullisena ja uutta liiketoimintaa synnyttävänä uudistuksena ensi vaiheessa maaseudulla (*Green Care*). Perhehoito on halvinta vanhusten hoivaa, näin otaksutaan. Samalla sen oletetaan tuovan mukanaan inhimillistä hoivaa. Lapset saavat mukavan uuden mummin tai paapan istuskelemaan keinustooliin polvellaan perheen pienimpiä pullantuoksun leijail-

lessa maalaisidyllin yllä. Vanhemmat saavat särvintä leivän päälle hoitomaksuista ja kaikki ovat tyytyväisiä. Kunpa asiat olisivatkin näin hyvin.

Perhehoitoliitto ry teki 2010 muistion vanhusten perhehoidon suuntaviivoista Suomessa. Siinä ei puututa muualla saatuihin kokemuksiin ja koettuihin ongelmiin, vaikka suomalaisen hoivan suuntaviivat näyttävät samankaltaisilta kuin muuallakin. Ikäkaste-hankkeen ohjelmaan kuuluu myös vanhusten perhehoidon kokeilu eri kunnissa.

Kokemuksia uudelta mantereelta

Uusimuotoinen vanhusten perhehoito ei ole suomalainen keksintö, vaikka sen juuria voi etsiä maamme 1800-luvun käytännöistä. USA ja Kanada ovat esimerkkejä valtioista, joissa käytetään uusimuotoista vanhusten perhehoitoa. USA:ssa aikuisten perhehoito institutionalisoitiin noin kaksikymmentä vuotta sitten palvelemaan avuttomien vanhusten ja vammaisten hoivan tarvetta. Alusta asti perhehoitoa on myös kritisoitu ja epäilty annetun hoivan tasoa. Sosiaalipoliittikka ei ole tässä enää julkisesti nähtävää ja arvioitavaa, vaan se piiloutuu yksityiseen sfääriin, hoi-vattavalle vieraaseen perheeseen. Vastaavasti hoi-van ulkoistamisella yrityksille on taipumus muoutoutua läpinäkyvämmäksi, yrityssalaisuudeksi. Ei voi enää astua yksityiseen hoitolaitokseen sisään tarkkailemaan tilannetta kuten julkisessa vanhainkodissa. On etukäteen pyydettävä yrityksen konsernijohtolta lupa vierailuun. Kokemukseni on, että lupa voidaan myös evätä, esimerkiksi tutkijalta. Tätäkin vaikeampi on marssia sisään yksityiseen perhekotiin ja pyytää saada tarkkail-la arkipäivän toimintaa – varsinkin, jos kaikki ei olekaan kunnossa.

Perhehoito on levinnyt laajimmilleen Washingtonin osavaltiossa USA:n länsirannikolla

Seattlen kaupungin ympärillä. Siellä hoidetaan 20 000 asiakasta yli 2 800 perhekodeissa. Näiden kotien ylläpito on luvanvaraista. Lisäksi tiedetään alueella olevan rekisteröimättömiä pimeästi toimivia koteja. Osavaltio vaatii kodin johdolta lyhyen kurssin suorittamista. Muu henkilökunta otetaan usein ilman minkäänlaista ammattipätevyyttä. Yksi kodinomistaja voi perustaa muitakin koteja. Osavaltiossa on yksi kuuden kodin omistaja.

Hoitoyksikössä saa olla enintään kuusi itse maksavaa tai osavaltion maksamaa asukasta. Valtaosin perhehoitoon tulee dementikkoja, joilla voi olla myös fyysisiä vammoja tai sairauksia. Kysymys on siis asiantuntemusta vaativasta hoidosta ja hoidosta, joka tihentyy sairauden edetessä.

Perhehoidon sääntely on kuitenkin kevyempää kuin muun vanhusten hoivan. Suomessa perhehoitoon tunnutaan suhtauduttavan samalla tavoin, eli se on vapaammin säädeltyä kuin varsinaiset ikääntyneiden palvelut. Ollaanhan jonkun kotona, privaattisfäärissä.

Koko kahdenkymmenen vuoden toimintajan on julkisuudessa tämän tästä esiintynyt epäilyjä siitä, että kaikki ei olekaan niin pullantuoksuista amerikkalaisissa perhekodeissa. Olen seurannut tätä kirjoittelua noin kymmenen vuoden ajan. Jo pitkään on julkisuudessa epäilty vanhusten kaltoinkohtelua ja laiminlyöntejä. Asia on monesti ratkennut sillä, että omaiset ovat tarttuneet asioihin ja siirtäneet asukkaan pois kodista. Kaikilla asukkailla vain ei ole sellaisia tukiverkkoja perhekodin ulkopuolella, jotka tarttuisivat asioiden kulkuun.

Onko tehokas valvonta mahdollista?

Perhekodit toimivat aluksi muutaman vuoden Washingtonissa ilman erityistä julkista valvontaa; onhan resursseja vaativaa puuhaa kiertää yli 2 800 perhekodeissa muiden palveluiden valvonnan lisäksi. Sitten oli pakko rakentaa valvontajärjestelmä. Aina 18 kuukauden välein tehdään toiminnan ja talouden tarkastus. Paikan päällä tarkastetaan myös lääkehuolto ja tilat. Valvontaraporttien perusteella suurin osa perhekodeista toimii hyväksytysti.

Valvontaan ei kuitenkaan ole täysin luotettu. Omaiset ovat saaneet selville, miten monissa paikoissa kustannuksia yritetään karsia siten, että

hoidon tasoa alennetaan ja tingitään ruoan raaka-aineista, käyttöhyödykkeistä, siivouksesta ja työvoimasta. Lääkkeitä joko yliannostellaan, että saadaan levoton asukas hiljaiseksi, tai sitten niitä pihistetään ja käytetään asukkaan omia lääkkeitä muuhun tarkoitukseen. Ylimääräisistä öisistä wc-käynneistä veloitetaan potilasta, samoin monista muista ”ylimääräisistä” tehtävistä. Ei olekaan enää kysymys pullantuoksuisesta kotihoitosta.

Maahanmuuttajataustaiset perheet ovat kiinnostuneita pyörittämään perhehoitoa. Niinpä on jouduttu tilanteisiin, joissa talon johto ei osaaakaan englanniksi tilata ambulanssia sairastuneelle asukkaalle eikä myös keskustella asukkaan kanssa tämän kielellä, englanniksi.

Perhehoidossa tulee näkyviin samoja puutteita kuin vanhusten hoidossa ja hoivassa yleensäkin, myös Suomessa. Vaara vaanii jo siinä, että tämä hoitomuoto ei ole läpinäkyvää perusasettamukseltaankaan.

Washingtonin osavaltion viranomaisten ohjeiden mukaan perhehoidossa tulee kunnioittaa asukkaan arvokkuutta ja oikeuksia. Asukasta on myös suojeltava. Johdon tulee vastata käytännön toiminnan sujumisesta, hoidon optimitasosta, pitää yllä ammattipätevyyttä sekä kehittää itseään henkilönä ja ammatissaan.

Osavaltion johtava päivälehti *Seattle Times* ryhtyi harjoittamaan vuonna 2010 tutkivaa journalismia. Selvitystä varten pengottiin valvontaraportit koko parin vuosikymmenen toiminta-ajalta. Niistä löydettiin laiminlyöntejä ja hoidon tasoon liittyviä puutteita, jotka oli ”painettu villaisella”. Kokonaiskuva alkoi hahmottua rosoisemmaksi kuin mitä valvontaviranomaisten ylimalkaisissa selonteissa annettiin ymmärtää.

Niinpä osavaltio onkin nyt kiristänyt valvontatoimia ja suunnannut niitä uudelleen. Kaikkien osapuolien, perhekodin johdon, työntekijöiden, asukkaiden, omaisten ja muun lähipiirin, arviot tulevat huomioon otetuiksi.

Perhekodeissa käytetään edelleenkin puutteellisen ammattitaidon omaavaa henkilökuntaa eikä suhteuteta ammattitaitovaatimuksia asukkaitten tarpeisiin, kuten dementian etenemisen vaatimaan hoitoon. Laiminlyönnot ja hoidon tason puutteet sekä asukkaitten taloudellinen hyväksikäyttö ovat vuonna 2010 tehdyn raportin surullista luettavaa.

Uusi sosiaalipolitiikka luomassa uusia sosiaalisia ongelmia

Kun nyt Suomessa markkinoidaan perhehoitoa loistavana keksintönä, jolla vältetään intensiivisen hoidon suuria kustannuksia ja saadaan erityisesti maaseudulle uutta bisnestä, olisi otettava huomioon mahdolliset edessä olevat ongelmat, jotka ovat nähtävissä muualla saaduissa kokemuksissa. Uusilla sosiaalipolitiikan muodoilla ei pitäisi luoda uusia sosiaalisia ongelmia.

Maaseudun lisäksi suurkaupungit ovat kiinnostumassa sosiaalimenojensa alentamisesta. Muun muassa Tampereen kaupunki aloitti vuonna 2012 perhehoitokeilun. Suunnitelman mukaan perhehoito sopii vanhuksen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn heikentyessä. Taustalla on muistiin vaikuttava sairaus, iän tuottaman hauraus tai turvattomuuden tunne.

Perhehoito soveltuu amerikkalaisten havaitsemien ongelmien valossa kuitenkin huonosti avuttomien hoitoon, niiden, joilla ei ole enää ky-

kyä eikä voimaa itsemääräämiseen. Kun hoidettavan kunto ajan myötä heikkenee, myös hoiva tulee koko ajan kalliimmaksi. Perhehoidon vaarana on, että kustannuksia yritetään alentaa laiminlyönnin. Vanhusten tilanne kuitenkin vaatisi kaikkien hoitoon osallistuvien ammattitaitoa. Julkisen sektorin velvollisuutena taas on toiminnan tehokas ja huolellinen valvonta, joka vie paljon henkilökunta- ja taloudellisia resursseja.

Perhehoito ei aikaa myöten tulekaan niin halvaksi kuin etukäteen kuvitellaan, eikä se olekaan niin helppoa bisnestä kuin mitä kenties alun perin ajatellaan.

Suomi on sivistysvaltio. Ei kai se nyt turvautu ikäihmistensä avuttomuuden hoitamiseen kelvottomin halparatkaisuin? On paneuduttava huolellisesti vanhusten hoivan ydinkysymyksiin eikä turvaututtava ”vippaskonsteihin”. Laitoksiakaan ei voi purkaa ennen kuin uudet kestävät innovaatiot ovat otettavissa käyttöön. Niitä olisi nyt syytä alkaa kiireesti metsästäämään.